

૫૯૯૫

ખાદશાહ અને ખીરખલ

ની વાર્તાઓ.

ભાગ ૮ મા. (old)

ખપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

સુવિચાર દર્શક મહણી.

મુખર્ષ.

પારસી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સવત્ ૧૯૫૧. સન ૧૮૯૫.

અંથ સ્વામિત્વના સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે

કીમત ૪ આના.

સુવિચાર દર્શક મંડળીનાં સરસ પુસ્તકો.

- ૧ અદ્ભુત ચમત્કાર (વાર્તા) ૦- ૪-૦
 - ૨ અશીષી એભલસિંહ (વાર્તા) ૦- ૩-૦
 - ૩ કલિવિડમ્બન શતક (મૂળસહિત ભાષાંતર) ૦- ૨-૦
 - ૪ ગૂજરાતી વહેમ (પેટ ભરીને હસાવનાર) ૦- ૧-૦
 - ૫ જમનાજીના ચાલિસ પદ (વૈષ્ણવો માટે) ૦- ૨-૦
 - ૬ જોધપુરનો કર્ણસિંહ (વાર્તા) ૦- ૪-૦
 - ૭ પાલીતાણાનો નગરશેઠ (વાર્તા) છપાય છે
 - ૮ માદશાહ અને બીરબલની વાર્તા દરેક છૂ-
ટા ભાગના ૦- ૨-૦
 - ૯ માદશાહ બીરબલની ૬૫ વાર્તાના આ-
ખા અથવા ૧- ૦-૦
 - ૧૦ રાજા ભોજ અને કવિ કાલિદાસ (વાર્તા)
દરેક ભાગ ૦- ૨-૦
 - ૧૧ રામરક્ષા સ્તોત્ર (ભાષાંતર માટે) ૦- ૦-૬
 - ૧૨ વૈરાગ્યજનક (પડિત ગદ્યલાજકૃત ભાષા-
ંતર સાથે) ૦- ૪-૦
 - ૧૩ રોકસપીઅર કથા સંગ્રહ (૧૦ વાર્તા
નો સમુદાય) ૦-૧૨-૦
 - ૧૪ હરિશ્ચંદ્ર આખ્યાન (રત્નદાસકૃત ૦- ૧-૦
 - ૧૫ હિંદીનાઘટ અથવા જેમોરાની યુદ્ધ . . . ૧- ૪-૦
- ઉપલા સર્વ પુસ્તકો પુસ્તક પ્રમાણક મંડળીમાં મળશે.

શ્રી વેદ વ્યાસ વિરચિત ૧૮ મહા પુરાણમાનું

શિવપુરાણ

સંપૂર્ણ ગૂજરાતી ભાષાંતર

વેચનાર—રામદાસ કાશીદાસ મોદીની કું

પુસ્તક પ્રસારક મંડળી—મુબારક

બાદશાહ અને ખીરબલની વાર્તાઓ.

ભાગ ૮ મો.

વાર્તા ૮૩ મી

મને ગમે તે તને આપું.

-દિલ્હી રોહરમાં એક માણસ રહેતો હતો તે ઘણો કશ્તુસ હતો પોતાની પુણ તરીકે ઝવેરાતો એમ્કા કર્યા હતા અને તે બધા તેણે એક નાની સરખી પેટીમાં મધ કર્યા હતા આ પેટી એવી હતી કે, તેમાં ઝવેરાતો છે એવો કોઇને વેહેમ પડે નહીં ભોગભોગે તે કશ્તુમના ઘરમાં આગ લાગી મધરાત ગઇ હતી તેથી બધા લોકો ભર ઉઘમાં હતા તેથી આગ ધણી ફેલાઇ ગઇ ત્યાં સુધી તો કોઇને ખમર ન પડી આગના બડકા જ્યારે બહાર નીકળવા લાગ્યા ત્યારેજ લોકોને ખબર પડી કશ્તુસ પણ પોતાનો જીવ બચાવવા માટે પહેરેલે કપડેજ ઉઠી નાઠો પોતાનો કાંઈ પણ સામાન બચાવી ન શક્યો. પોતાની બધી માલમીલકત બળી જતી જોઈ પેનો તો માણુ કુટવા પડ્યો આ જોઈ એક ધુવાર ત્યાં ઉઠ્યો હતો તેણે પૂછ્યું, “બાઈ, તારા દેખાવ ઉપરથી તો તું કમાલ દેખાય છે તારૂં ઘર પણ તેવું જ જીવું છે માટે તું આટલો બધો શોક શા માટે કરે છે ?”

પેલા કશ્તુસે કહ્યું, “અરે બહા માણસ, મેં મારા શરીરને જાતે ફાંસ વેઠી પૈસો એકડો કર્યો છે તે આમાં

બળી જાય છે તે જે કાંઈ બચાવી લાવે તેને તે જે મા-
ગે તે આપુ ”

આ સાબળી પેલા લુવારે પૂછ્યું, “તારો ખજાનો
કેટલોક છે ?”

કંજુસે જવાબ દીધો, “એક નાની પેટી જમણા
હાથની ઓરડીમાં છે, તેની અંદર એ લાખ રૂપીઆની
કીમતના ઝવેરાતો છે ”

લુવારે કહ્યું, “જો તારા ઝવેરાતો હું બચાવી લાવુ
તો તેમાંથી મને ગમે તે તને આપુ બોલ કયું છે ?”

પેલા કંજુસે તે કયું કયું આ ઉપરથી પેલો લુ-
વાર તો હીમત કરી બળતાની અંદર ગુસ્સો અને થોડી-
વારની અંદર પેલી ઝવેરાતની પેટી લઈ સહીસલામત બ-
હાર નીકળ્યો. કંજુસે આપેલી કબૂલાતના લુવારે એ સા-
ક્ષીઓ રાખ્યા હતા તેમની સામેજ લુવારે પેટી ઉઘાડી
અને તેની અંદર કીમતી હીરામોતીનો ચલકાત જોઈ લુ-
વારની દાનત ફરી તેણે બધો ખજાનો પોતેજ રાખવા-
નો વિચાર કર્યો અને તેમ જરૂરતા પેલી ખાલી પેટી પેલા
કંજુસને આપવા માડી બાગેથી ખાલી પેટી લઈને તે
પેલો કંજુસ શું કરે ? તેણે પેલા લુવારના કાલાવાલા કર્યા
કે એમનો અડધો ખજાનો મને આપ પછુ પેલા લુવા-
રની તેમ કરવાની દાનત ન હતી તેથી તેણે તો ખુલ્લે-
ખુલ્લો જવાબ દીધો કે, મને જે ગમશે તે તને આપીશ.
આખરે પેલા કંજુસે થોડા રૂપીઆજ માગ્યા પછુ તેએ
આપવાની તેણે ના પાડી આ પ્રમાણે તેમની તકરાર
ચાલતા ચાલતા સવાર પડી, પછુ લુવારે તો એખી ના
પાડી કે, હું તો મારી કબૂલાત પ્રમાણેજ ચાલીશ. પેલા
કંજુસે જ્યારે જોયું કે, કાંઈ વળવાનું નથી ત્યારે બાદ-
શાહ આગલ અરજ આપી. બાદશાહે અરજ વાંચી ખી-

રખાને હુકમ ક્યો કે આનો નીકાલ કરી નાખ પોતાને હુકમ મલતાજ ખીરબલે પેલા કજુસ તથા લુવાર બેઠને પોતાની પાસે બોલાવી મગાવ્યા બેઠને મોઢે તેમની હકીકત સાબળી લઈ લખી લીધી અને તેની ઉપર બેઠ જણાની સહી લઈ કહ્યું, “આ લખેલુ તમારે કખૂલ છે કે કેમ ?” બેઠએ હા પાડવાથી ખીરબલ બોલ્યો, “અસ્યા લુવાર, તને આમાતુ શુ ગમેછે ?”

લુવારે જવાબ દીધો, “મહારાજ, મને તો આ ઝવેરાતો ગમે છે”

ખીરબલે કહ્યું, “તો ઠીક છે, આ બધા ઝવેરાતો તુ આ માણસને આપી દે અને આ ખાલી પેટી તુ લઈ લે”

લુવાર બોલ્યો, “પણ સાહેબ, મારી કખૂલાત પ્રમાણે કયા છે ?”

ખીરબલે કહ્યું, “તારી કખૂલાત ચોખી છે કે, ‘તને ગમે તે તારે આપવું’ તને ઝવેરાતો ગમે છે માટે એ તેને આપ આ ખાલી પેટી તુ લઈ જ”

આમ કહી તેનાજ શબ્દો પ્રમાણે લુવારને ગમતી ચીજ કજુસને અપાવી લુવારને ખાલી પેટી આપી લાગી કાઢી મૂક્યો

વાર્તા ૮૪ મી.

દયોની ખોટ કશ્કું.

એક દિવસે ખીરબલ દરબારમા બેઠો હતો તે વખતે દેવસિંગ નામના એક વેપારીએ આવી અરજ આપી અરજ વાંચી રહી ખીરબલે કહ્યું, “તારી હકીકત તારે મોઢે બધી કહી જ”

દેવસિંગે કહ્યું, “મહારાજ, હું વેપારી છું અંગાલા પ્રાતમાથી કેટલોક માલ એક વહાણુમા ભરી હું ગઈ કાલે લઈ આવ્યો છું માલમા બધો તેળનો અને મુકો મેવો છે અત્રે આવતા મે મારો માલ ઉતારવા માડ્યો તો વહાણુનો નાખુદા ગળે પડવા લાગ્યો કે, માલ તો બધો તેનો પોતાનો છે મારી પાસે તેને આપેલા માલના વૂગ્તી પહોંચ પણ નથી બધો માલ પાચ હજારનો છે, હું ગરીબ માણસ માર્યો જઈશ”

બધી વાત સાંભળી લીધા પછી ખીરમલે પેલા વહાણુના નાખુદાને બોલારી મગાવી દેવસિંગની હકીકત પૂછી પેલા નાખુદાએ કહ્યું, “મહારાજ, દેવસિંગ મારા વહાણુમા બેસી આવ્યો એ વાત ખરી, પણ જે માલ વિષે એ વાત કરેછે તે વાત તદ્દન જુરી છે એ માલ તો મારો છે અત્રે આવી ઉતરતાજ દેવસિંગ મારે ગળે પડવા લાગ્યો”

ખીરમલે એકેને કેટલાક આડા અવજા મરાતો પડ્યા પણ કાલ માર નીકળી ન રાક્યો, તેથી ખીરમલે પત્ર જણાવે ખીરમલે દિને આવવાનું કહી લાથી રવાના કર્યો પછી એક મોગ વેપારીને ખીરમલે બોલાવી મગાવીને કહ્યું, “આજ રાજ આપને જરા મેહેનત આપવી છે આપણા શહેરમા એક વહાણુમા કેટલોક મસાલો અને મેવો આવ્યો છે તેનો સોદો કરવા જવાનો વિચાર છે તમે શેઠ થજો અને મને તમારો મુનીમ કરજો આપણે એ માલ ખોટથી માગવો છે”

પેનો વેપારી સમજી ગયો કે, આમ કરવામા ખીરમલની કાઈ મતલબ છે તેથી કબૂલ થયો ખીરમલે પોતાનો દરમારી પોશાક ઉતારી નાખી સાધારણ પોશાક

પહેરી લીધો અને વેપારીનો મુનીમ બની પહેલા તો નાખુદા ઉતારે ગયો

નાખુદાએ સનમાનથી બેઠેને બેસાડ્યા પછી વેપારી બોલ્યો, “મારા સાબળવામા આવ્યું છે કે, તમે વેપારના બરનો થોડો માલ લાવ્યા છો તે અત્રે વેચવાની મરજી છે કે કેમ?”

નાખુદાએ કહ્યું, “હા, મારો વિચાર તે અત્રેજ વેચી નાખવાનો છે.”

મુનીમરૂપી ખીરખલ બોલ્યો, “શુ શુ માલ છે?”

નાખુદાએ કહ્યું, “તજ, એલચી, જવત્રી, જયફળ, બદામ, પીસ્તા વગેરે તમામ જાતનો મસાલો અને મેવો છે.”

વેપારી બોલ્યો, “આ જાતના મસાલા અને મેવાનો ભાવ તો હાલ અત્રે ઘણોજ ઓછો છે જેના ધરમા છે તેને પણ ખોટ કરી કાઢી નાખવો પડે છે આ જાતનો માલ મારી વખારમા પણ ઘણોજ ભર્યો છે માટે વાજખી કીમતે આપશો તો વળી રાખી લઈશું અહીંથી વળી બીજે દેશ મોકલાવીશું તમારો મુદ્દલ કેટલાનો છે?”

નાખુદા બોલ્યો, “શેડ, મારો માલ પાચ હજારનો છે હું મારો નફો તથા વહાણુદુ નર મૂકી દઉં તો પાચ હજારે આપી દઈશ.”

વેપારી બોલ્યો, “તમારેથી આ માલ અત્રે વેચાશે નહીં એના તો રૂપીએ બાર આના અત્રે માડ માડ આવે છે તેમ છતાં તમારી મરજી રૂપીઆને બાર આને આપનાની હોય તો પોણા ચાર હજાર રૂપીઆ રોકડા ગણી લ્યો.”

નાખુદા વિચારમા પડી બોલ્યો, “જો એ માલનો ભાવજ ઘટી ગયો હોય તો પછી મારે રાખી મૂકી શું કરવું છે? હું એ ભાવે આપી.”

મુનીમ બોલ્યો, “પણ શેઠ, આપણે ત્યાં આટલો માલ ભર્યો છે છતાં વધારે લઈ શું કરશો? વળી આપણે માલનો નમુનો પણ જોયો નથી”

નાખુદાએ કહ્યું, “નમુનો જોવો હોય તો હું બતાવું”

આમ કહી નાખુદાએ નમુનો બતાવ્યો. નમુનો જોઈ મુનીમ બોલ્યો, ‘શેઠ, આ તો બધો માલ ભીંજી ગયો છે જો. દેખાય છે આપણે પાછા પૈસા ઉત્પન્ન કરવા છે આ તો ત્રણ હજારમા આપે તો ત્યાં રૂપીઆના દરા આના પણ કદી નહીં થાય’

ગેઠે આ વાતને ટેકો આપ્યો. નાખુદાએ જોયું કે, બગ્ગા આવ જોડો છે છતાં માલ ભીંજી ગયો હશે માટે જોઈએ તો વધે તેમ હોય તો વધારે આમ ધારી તે મોઝા. “શુંઓ શેઠ, માલ જરા ભીંજી ગયો છે ખરો. પણ ત્રણ હજાર રૂપીઆ આપણે ત્રણ હજાર આપતા તો મને વણી નુકશાની જાય છે”

પણ શેઠ મુનીમે તો પાડવાથી આખરે નાખુદા તો ત્રણ હજારે પણ આપના કબૂલ થયો. આ જોઈ મુનીમે કહ્યું “ગેઠે, હાલ તો સાજ પડી છે, આવતી કાલે માલ તપાસી લઈ આપણા હસ્તકમા લઈશું. હાલ તો ચાલો”

બીજે દિવસે માલ લેવા આવવા કમ્પ્લાઈટ આપી તેઓ દેવસિંગ વેપારીને ત્યાં આવ્યા. દેવસિંગે વેપારી ત્રણ સારી રીતે સન્માનપૂર્વક બેસાડયા. પછી વેપારીએ દેવસિંગને પૂછ્યું, “મેં સાંભળ્યું છે કે, તમે તેજનો ભંગી આવ્યા છો. એ વાત ખરી કે?”

દેવસિંગે જવાબ દીધો, “હા, થોડો ઘણો તેજનો છે ખરો”

મુનીમ બોલ્યો, “અત્રે વેચવો છે કે કેમ?”

દેવસિંગ બોલ્યો, “જો પુરો ભાવ આવશે તો અ-
ત્રે વેચીશ નહીં તો પછી બીજા દેશાવર ધણા પડ્યા છે”

મુનીમે કહ્યું, “શો શો માલ છે અને કેટલાની કી-
મતનો છે”

દેવસિંગે જવાબ આપ્યો, “ઐશ્વર્યી, જાલદાન, જા-
વત્રી, તમાલપત્ર વગેરે તેજનો છે અને બદામ પીસ્તા
વગેરે સુકો મેવો છે માલ બધો પાચ હજારનો છે”

વેપારીએ કહ્યું, “હાલ અત્રે એ જાતના માલનો
ભાવ ઓછો થઈ ગયો છે, માટે તમારા મુદ્દમા કેટલી
ખોટ ખાશે તે કહો”

દેવસિંગે કહ્યું, “ખોટ ખાચ દુશ્મન’ હું તો મારે
પાચ હજાર મુદ્દા ઉપર પાચગો રૂપીઆ નફાના લઈજ
જોને હાવે તે લે”

મુનીમે કહ્યું, “નમુનો તો બનાવો”

દેવસિંગે નમુનો બતાવ્યો તે જોઈ વેપારી બોલ્યો,
“હીક, જો તમારે વેચવાની મરજી હોય તો હું પાચ
હજાર રૂપીઆમા બશે રૂપીએ ઓછે લઈશ”

દેવસિંગ બોલ્યો, “ભાઈ, મારે અત્રે એ માલ વે-
ચવો નથી હું બીજો દેશ જઈને વેચીશ”

મુનીમ બોલ્યો, “જો તમારી એમજ મરજી હોય
તો હવે અમે પુરેપુરા પાચ હજાર આપીશું છે મરજી?”

દેવસિંગ બોલ્યો, “ના ભાઈ, ના, મારે એવો વે-
પાર કરવાની મરજી નથી હું નફા સિવાય વેપાર કર-
તો નથી”

મુનીમ બોલ્યો, “હીક, ભાઈ, એમ કરો કે, પાંચ
હજાર ઉપર એકશો રૂપીઆ નફાના લેજો. ચાલો હવે
વધારે આનાકાની ન કરો”

પણ દેવસિંગે કેમે કરતાં માન્યુ નહીં આખરે વે-
પારીએ પાચ હજાર પાચસો રૂપીઆ કબૂલ કરી બીજો
દિને માલ લેવા આવવા કબૂલાત આપી. પછી બેઉ જણ
સાથી ચાલી નીકળ્યા બીરબલે ઘેર આવી મુનીમના કપ-
ડા ઉતારી નાખ્યા.

બીજો દિવસે પ્રભાત થતા કચેરી ભરાઈ તે વખતે
દેવસિંગ તથા નાખુદા બેઉ જણા આવીને ઉભા રહ્યા
બીરબલે પેલા વેપારીને પણ બોલાવી મગાવ્યો હતો
સાક્ષી પુરાવા તૈયાર રાખ્યા પછી બીરબલે નાખુદાને પૂ-
છ્યુ, “કેમ નાખુદા, તારા વહાણમાં ભરેલો માલ કોનો છે?”

નાખુદાએ જવાબ દીધો, “મહારાજ, એ મારો પો-
તાનો છે ધણા દેશોમાંથી મેં મારો માલ લીધો છે.

બીરબલે કહ્યુ, “તારી પાસે કાઈ પુરાવો છે?”

નાખુદા બોલ્યો, “સાહેબ, મારા માલનો પુરાવો તે
સો હોય? હું પોતે માલેક છું એટલે મારે પુરાવો સાથે
રાખવાની શી જરૂર છે?”

પછી બીરબલે પૂછ્યુ, “દેવસિંગ વેપારી, આ ના-
ખુદાના વહાણમાં ભરેલો માલ કોનો છે?”

દેવસિંગ હાથ જોડી નમ્રતાથી બોલ્યો, “મહારાજ,
એ માલ મારો છે

બીરબલે પૂછ્યુ, “તારી પાસે કાઈ સાક્ષી પુ-
રાવો છે?”

દેવસિંગે જવાબ આપ્યો, “નહીં સાહેબ, મારી પા-
સે સાક્ષી પુરાવો કાઈ નથી.”

પછી બીરબલે વહાણના ખલાસીઓને પૂછ્યુ તો
તેમણે પણ જવાબ દીધો કે, એ માલ તો નાખુદા સા-
હેબનો છે.

ખીરબલના મનમાં ખાત્રી થઈ કે, આ ખલાસી-
ઓને પણ નાખુદાએ પૈસાની લાલચ આપી શીખવી મૂ-
ક્યા છે શીકર નહીં

પછી ગુસ્સે થઈ નાખુદા સામે જોઈ ખીરબલ બો-
લ્યો, “અરે ભુગ્યા નાખુદા, તે આ દેવસિંગ વેપારીનો
માલ લુગ્યાઈથી ખાઈ જવાની દામત રાખી છે જો તા-
રો પીતાનોજ માલ હોતો તો આ અત્રેના વેપારીને પા-
ણીને મૂલે વુ આપી દેવા તૈયાર થાત નહીં વળી તારા
આ ખલાસીઓ પણ શીખવી મૂકેલા છે. પાચ હજારના
માલના ત્રણ હજાર રૂપીઆ લઈ તે વેચવા સાઠ કંઈ
ઝોટલા ઉપરથીજ જણાય છે કે, તારો માલ નથી દેવ-
સિંગ વેપારી તો પાચ હજાર ઉપર પાંચશો રૂપીઆ નફો
માગે છે તેમાં તે કાઈ પણ ઝોણું લેવા ના પાડે છે
માટે મારી તો ખાત્રી છે કે, વુ જુડો છે અને તારા
ખલાસીઓએ જુડી સાક્ષી પુરી છે સીપાઈઓ, આ જુડા
ખલાસીઓને બાધીને મારો ઝોટલે બધું ખુલ્લું થઈ જશે.”

ખીરબલનું બોલવું સાંભળીને નાખુદાનો ચહેરો ઉ-
તરી ગયો પેલા ખલાસીઓ પગે પડીને બોલ્યા, “સાહે-
બ, અમને મારશો નહીં અમે સાચું બોલીએ છીએ
વહાણુનો માલ બધો દેવસિંગ વેપારીનો છે અને નાખુ-
દાએ પચીશ પચીશ રૂપીઆ આપવા કહ્યા હતા તેથી
અમે તેના શીખવ્યા મુજબ સાક્ષી આપી અમારો કાંઈ
અપરાધ નથી ”

પછી ખીરબલે દેવસિંગનો બધો માલ તેને હવાલે
કરાવી, નાખુદાને એક વરસ કેદમાં મોકલ્યો અને તેના
જુડી સાક્ષી આપનાર ખલાસીઓને ૫૬૨ ૫૬૨ દિવસ
કેદખાનું દેખાડ્યું કે જેથી ખીલ વખત જુડી સાક્ષી પુ-
રવા હિમત ન થાય.

આવી રીતે પોતાની ચતુરાઈથી ખીરઅલે ખરા માલેકને તેનો માલ મેળવી આપ્યો.

વાર્તા ૮૫ મી

પારસમણિનો સ્પર્શ.

એક દિવસે બાદશાહ અને ખીરઅલ બેઠે જણ્યુ ઘોડે બેસી ફરવા નીકળ્યા ફરતા ફરતા બાદશાહની નજર એક વૃદ્ધ સ્ત્રી ઉપર પડી તે ડોંગી એક તરવાર વેચવા વાસ્તે એક બાજુ ઉભી હતી બાદશાહે કાઢને મોઢે એવું સામળ્યુ હતું કે, ‘શુના વૃદ્ધ માણસોમાના કાઢ કાઢની આગલ ચમત્કારીક નવાઈ જેવી ચીજે અને હથિયારો હોય છે’ આ વાત હાલ બાદશાહને યાદ આવી મઠ્ઠ આ ઉપરથી તેણે પોતાનો ઘોડો ફેરવીને તે વૃદ્ધ સ્ત્રીની પાસે લીધો ખીરઅલ પણ તેની સાથે આવ્યો બાદશાહે તેની પાસે જતાજ પૂછ્યું, “અરે બાઈ, આ તરવાર હાથમાં લઈને તું આ બજારમાં શા માટે ઉભી છે?”

પેલી ડોસીએ બાદશાહને ઓળખીને કહ્યું, ‘બુદાવિદ, હું ગરીબ માણસ છું તેથી આ ધરમાં પડી રહેલી તરવાર વેચી નાખવા માટે અત્રે લાઈને ઉભી છું.”

બાદશાહે કહ્યું, “જેક, એ તરવાર કેવી છે?”

ડોસીએ તરવાર બાદશાહના હાથમાં આપી બાદશાહે ન્યાનમાથી કાઢીને જોઈ તો આખી કીટાઈ ગયલી અને ધાર પણ કેટલેક ઠેકાણેથી ભાગી ગયલી જે આશા રાખીને બાદશાહ આવ્યો હતો તેમાં નિરાશ થયો તેણે તરવાર પાછી આપી દીધી. ડોસીએ તરવાર હાથમાં આવતાજ તેને ફેરવીને જોવા માંડી એક માણસ જેમ પોતાની ચીજ બદલાઈ મઠ્ઠ હોય તેને વેહેમથી જો-

તો હોય તેમ આ ડોસીને જોતા જોઇ બાદશાહે પૂછ્યું, “કેમ ડોસી, શાનો વેહેમ પડ્યો ? તારી તરવાર બદલાઇ તો નથી ગઇની ?”

આ સાંભળી ડોસી નમ્રતાથી બોલી, “નહી ખુદા-વિદ, આ એવી તે કેવી ડોમની વસ્તુ છે જે બદલાઈ જાય। તે વિધે તો મારા મનમાં ખીલકુલ વેડેમ નથી પ-લુ હું તો ખીજ્જ વિચારથી આ જોડછું.”

બાદશાહે પૂછ્યું, “ખીજ્જે તે વળી ગો વિચાર પડ્યો ?”

ડોસી બોલી, “ખુદાવિદ મને એક નવાઇ લાગી તે-થી જોવા લાગી તે નવાઇ એવી કે, આ લોહાની તર-વાર આપ મરખા પારમભણિ પાને જઈને પાછી મારા હાથમાં આવી તોપણ આનીજ રહી લોકો કહે છે કે, પારમભણિને લોનું અડકનાજ સોનું થઈ જાય છે તો આ તરવાર તો આવીજ રહી તેથી આ લોહાના કમનશીબ કે મારા’ આ વિચારથી મેં એને ફેરવીને જોઇ અને તે વખતે મારા મનમાં ઉપડેલો વિચાર ઉત્પન્ન થયો.”

આ સાંભળનાજ બાદશાહના હોલમાં કાઠ કાઠ વિ-ચારો થયા પછુ તે ત્યાં દાળી દઈને પેલી ડોસીને તર-વાર બરામર સોનું આપી તરવાર લીધી આ ઉપરથી તે ડોસી બાદશાહને મનમાં હમરો આસિવાદો આપતી પોતાને ઘેર ચાલતી થઈ ખીરગજ પછુ બાદશાહની ઉ-દારતા જોઇ આનંદ પામ્યો

—*—

વાર્તા ૮૬ મી.

બળદનું દૂધ.

એક દિવસે બાદશાહ અને ખીરગજ આનંદની વા-તો કરતા હતા. થોડીવાર થઈને પોતાને જવાની વેળા

થઈ તે વખતે ખીરબલે જવાની રજા માગી બાદશાહે રજા આપવાથી તે જવા ઉઠ્યો એટલે બાદશાહે તેને અટકાવીને કહ્યું, “હા, ખરેખર, ખીરબલ તને એક વાત કહેવી રહી જાય છે એક હકીમ કાઈ દવા બનાવેછે તેને તેમા નાખવાને બળદતુ દૂધ જોઈએ છે આ દૂધ તુ ચોડા દિવસમા મેળવી આપ ”

ખીરબલ સમજ્યો કે, બાદશાહ બનાવે છે પણ શી કર નહીં, જોઈ લઈશું એટલે હાથ જોડી બોલ્યો, “ખાવિદ, આઠ દિવસમા બળદતુ દૂધ મેળવવા તજવીજ કરીશ ”

બાદશાહે કહ્યું, “ખીરબલ, બે દિવસ વધારે ઓછા થાય તો શી કર નહીં પણ મેળવજે તો જરૂરજ ”

ખીરબલ, ‘બહુ સારૂ ખાવિદ’ કહીને ચાલતો થયો.

આ વખતે ખીરબલ શી યુક્તિ કરે છે તે જાણવાને બાદશાહ અધીરો બન્યો.

બાદશાહ આગળથી ઉઠી ખીરબલ પાંધરો ઘેર આવ્યો ત્યાં એકાતમા બેસી વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ વખતે શી યુક્તિ કરવી, કે જેથી બાદશાહતુ મન સતોષ પામે બળદતુ તે દૂધ નીકળે ?

તેને વિચાર કરતે થોડીવાર થઈ એટલે તેની મોટી પુત્રી તેને જમવા વાસ્તે બોલાવવા આવી પણ પોતાના બાપતુ ચિતાતુર મોહું જોઈને તે ઉભી રહી થોડીવાર પછી તે બોલી, “પિતાજી, આજ તે શા વિચારમા પડ્યા છો ?”

ખીરબલ પોતાની આ પુત્રીની ચતુરાઈ તો જાણતો હતો પણ આ કામ તેનાથી બનશે એમ તેની ખાત્રી ન હતી તેથી પ્રથમ તેને કહેવા આનાકાની કરી પણ પછીથી બાદશાહની આજ્ઞા કહી સંભળાવી ખીરબલતુ બોલતુ પુત્ર યનાજ તે બોલી, “પિતાજી, આમા તમે ચિતા-

તુર શા માટે થાયો છો? આઠ દિવસની અદરજ બાદ શાહને બળદતુ દૂધ હુ પહોચતુ કરીશ તમે મનમા જન-રાપણુ ચિતા ન રાખો.”

આ સામળી બીરબલ આનંદ પામ્યો. ત્રણ ચાર દિવસ જવા દર્ધ બીરબલની આ ચતુર પુત્રીએ મેલા કપડા એકઠા કર્યા અને તેની ગાસડી બાધીને તૈયાર કરી મધરાત થઇ ગયા પછી તે છોકરી કપડાની ગાસડી ઉચકીને નદી કિનારે ગઇ બાદશાહનો મેહેલ કિનારા ઉપર જ હતો ત્યા જઇ મેહેલની સામેજ કપડા ધોવા લાગી અને મોટે અવાજે કપડા પછાડી મોઢેથી શબ્દ કરવા લાગી ઉપર પ્રમાણે કપડા ધોવાનો અને ‘હીયો હીયો’ કરી મોઢેથી શબ્દ કરવાનો અવાજ એટલો તો મોટો થયો કે, બાદશાહ પોતાની મીઠી નિદ્રામાંથી જાગી ઉઠ્યો જાગી ઉઠતાંજ તેણે સીપાઇઓને હુકમ કર્યો કે, મધરાત થઇ ગઇ કે છતા આવો કાણુ ધોખી છે કે, મારા મેહેલ સામે આવી, આવી રીતે ગડબડ કરી કપડા ધોવાની હીમત કરેછે જાઓ, જે કાંઈ હોય તેને પકડી લાવો.

બાદશાહનો હુકમ થતા વેતજ ત્રણ ચાર સીપાઇઓ દોડ્યા કિનારા ઉપર આવી જુએ છે તો એક છોકરીને ગડબડ કરતી કપડા ધોતી દીઠી આવી જીવાન અને સુદર છોકરીને મધરાત થઇ ગયા પછી એકલી કપડા ધોતી જોઇ સીપાઇઓ આશ્ચર્ય પામ્યા છોકરીએ તો જાણે સીપાઇઓએ જોયાંજ ન હોય તેમ કપડા ધોવા ચાલુ રાખ્યા સીપાઇઓએ પ્રાસે આવી બૂમ પાડી, “અરે, છોકરી, તું કાણુ છે? આ વખતે શા માટે કપડા ધુએ છે? આલ, તને બાદશાહ બોલાવે છે!”

છોકરી તો તૈયારજ હતી. પણ જરા આનાકાની ન-

રીને બોલી, “મને શા માટે હેરાણ કરાછો. મને મારે રસ્તે જવા દો.” પણ સીપાઇઓને ખાસ હુકમજ હતો તેથી તેમણે કહ્યું, “હવે કંઈ જવાવાનું નથી ગુપત્યુપ ચાલી આવે છે કે, જોર જુલમથી પકડી જઇએ.” છોકરી હાથમાનું કપડું નીચે મૂકી દબને તેમની સાથે મહેલમા આવી બાદશાહને બેઠેલો જોઇ છોકરીએ નમીને સત્કામ કીધી બાદશાહનો ચહેરો ક્રોધથી લાલચોળ થઇ ગયો હતો તેણે છોકરીને જોતાજ ખૂમ પાડી, “કમળ-ખત છોકરી, તું કાણ છે? શા માટે આ પ્રમાણે મધરાત પછી તું આ ઠેકાણે કપડા ધોવા આવી છે?”

બાદશાહ આ પ્રમાણે બોલ્યો તેથી જાણે પોતે ગભરાઇ ગઇ હોય એવો દેખાવ કરીને તે બોલી, “ખુદા-વિદ, ખુદાવિદ, હું તો—”

બાદશાહે તેને ગભરાઇ ગયેલી જોઇને વધારે ગભરાવા કહ્યું, “તું ગભરાય છે કેમ? જે હોય તે બોલી દે, નહીં તો તારી કમળખતી આવેલી સમજજે.”

છોકરીએ જોયું કે, બાદશાહને હવે હીમતથી જવાબ આપવો. તેથી બોલી, “ખુદાવિદ, મને જ્યારે ઘણું જ અગત્યનું કામ પડ્યું ત્યારેજ અત્રે ધોવા આવી.”

બાદશાહે પૂછ્યું, “એવું તે કયું કામ પડ્યું છે?”

છોકરી બોલી, “ખુદાવિદ, મારા બાપને પુત્ર પ્રસન્ન થયો છે તેથી તેને બહોતીઆની ગરજ પડી છે. તેથી ધરમાના આ મેલા લુગડા ધોવા આવી છું.”

બાદશાહ આ નવાઇ જેવું બોલવું સાંભળી આશ્ચર્ય મામીને બોલ્યો, “અરે છોકરી, તું તે ઘેલી થઇ ગઇ છે કે કેમ? પુરુષને તે વળી પુત્ર જન્મે? આવી વાત તે કદી જની સાંભળી છે? ન જૂનો ન લવિષ્યતિ જેવી વાત તું કહે છે તે શું?”

(૫૯)

છોકરીએ ધીમે રહીને જવાબ દીધો, “સાહેબ, જો પુરુષને પુત્ર ન પ્રસવે તો પછી બળદનું દૂધ તે મળે ?”

પોતે બીરબલને કહેલો હુકમ હવેજ બાદશાહને પાદ આપ્યો તેણે કહ્યું, “તુ કોણ બીરબલની પુત્રી ?”

છોકરીએ કહ્યું, “હા, ખુદાવિદ”

બાદશાહ બોલ્યો, “વાહ, છોકરી વાહ, તુ ધણીજ હુશિઆર છે મને બળદનું દૂધ તે આપ્યું ખરું”

આમ કહી પોતાના ગળામાથી કીમતી હાર અને આગળીએથી વીટી ઉતારી તે છોકરીને આપ્યા અને મ્યાનામા બેસાડી તેને રવાના કીધી છોકરીએ ઘેર આવી બધી વાત કહી બીરબલ તે સામળી ખુશી થયો બીજા દિને બાદશાહે બીરબલ પાસે બધી વાત કહી તેની છોકરીની ચતુરાઈની મુતિ કરી એક કીમતી સરપાવ તેને મોકલી આપ્યો

વાર્તા ૮૭ મી.

હુમકો બમ્મન કરદે.

એક દિવસે સાજના બાદશાહ અને બીરબલ ઘોડા ઉપર બેસી ફરવા નીકળ્યા. ફરતા ફરતા ચમુનાગિનારે આવી પહોંચ્યા સંધ્યાકાળ થયેલો હોવાથી કેટલાક બ્રાહ્મણો નાહી ધોઈને અને કેટલાક મોઢું ધોઈને સંધ્યા કરવા મડયા હતા બીરબલ પણ ઘોડો ઉભો રાખી ત્યાં ઉતર્યો અને હાથ મોઢું ધોઈ ત્યાં સંધ્યા કરવા બેઠો બાદશાહે ઉભે ઉભે જોયા કર્યું સંધ્યા કરી બીરબલ પાછો ઘોડે બેઠો અને બાદશાહ સાથે આગળ ચાલ્યો રસ્તામાં ચાલતા બાદશાહે કહ્યું, “બીરબલ, મને સંધ્યા કરતા શીખવ.”

(૬૦)

ખીરબલે ઉત્તર દીધો, “ખુદાવિદ, સંધ્યા તો કાંઠા-
જી ક્ષત્રિયથીજ થાય”

બાદશાહે કહ્યું, “તબતો ખીરબલ, હુમકો બમ્મ-
મ કરદે”

ખીરબલે હાથ જોડી કહ્યું, “સાહેબ, એક દેહમાથી
બીજી દેહ કદી થઈ છે?”

બાદશાહે કહ્યું, “કોઈ પણ ઉપામ કર કે, જેથી હું
ધાંધળું થઉં”

ખીરબલે જાણ્યું કે, બાદશાહ એમ માનવાનો ન-
થી માટે કોઈ હીકમત કરવી, તેથી બોલ્યો, “ખુદાવિદ,
થોડા દિવસમા એ વિષે તજવીજ કરીશ”

ઉપર મુજબ વાતચીત થયા પછી બીજી વાતો ચા-
લી થોડા દિવસ પછી ખીરબલે બે ત્રણ કુભારોને બો-
લાવી કહ્યું, “આવતી કાંચે સાજના એક ગધેડાને લઇને
તમે જમના નદીમા નવરાવા લઇ જાઓ, અને તેને ખુબ
ધસીને નવરાવજો પછી હું અને બાદશાહ બંન્નારે આ-
વીને પૂછીએ કે, આ શું કરોછો? ત્યારે જવાબ આપજો
કે, સાહેબ, આ ગધામાથી થોડો બનાવીએ છીએ”

કુભારો તો બહુ સારૂ કહીને ચાલતા થયા બીજી
દિને સાજના એક ગધેડાને લઇને તેઓ જમના કિનારે
આગળ અને ત્યાં પાણીમા તેને ઉભો રાખી ખુબ ધસીને
થોવા લાગ્યા વખત થાજ બાદશાહને લઇને ખીરબલ
ફરવા નીકળ્યો. બંન્ના કુભારો ગધેડાને નવરાવતા હતા
ત્યાં ખીરબલ બાદશાહને ફેરવતો ફેરવતો લઇ ગયો બા-
દશાહે પેલા ગધેડાને ખુબ ધસીને નવરાવતો જોઇ તેનું
કારણ પૂછ્યું તેના જવાબમા કુભારોએ નમ્રતાથી હાથ
જોડીને કહ્યું, “બાવિદ, આ ગધામાથી થોડો બનાવી-
એ છીએ”

બાદશાહે હસીને પૂછ્યું, “બીરબલ, આ લોકો મૂર્ખ છે કે શું ? ગધાનો ઘોડો તે થઈ શકે ?”

બીરબલે ટુઝકો મૂક્યો, “આવિદ, ગધાનો ઘોડો થઈ ન શકે તો પછી મુસલમાનનો બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય કેમ થઈ શકે ?”

બાદશાહે કહ્યું, “એ પણ ખરી વાત”

પછી બીરબલે કહ્યું, “આવિદ, પારકા ધર્મમાં શ્રી-મંત થવા કરતા પોતાના ધર્મમાં ગરીબ રહેવું વધારે સારું છે. ધર્મ ત્યાગ કરતા શરીર ત્યાગ (મરણ) વધારે ઉત્તમ છે.”

બીરબલની આવી ચતુરાઈ જોઈ બાદશાહ આનંદ પામ્યો.

વાર્તા ૮૮ મી.

મારી જમીન ઉપર પગ ન મૂકવો.

એક દિવસે ખાલી દરબાર બરાબ હતી ગામ ગપ ચાલતી હતી તે વખતે બાદશાહને પોતાની માનીતી રાણીનું બોલાવણું આવ્યું. બાદશાહે “આવુ છું” જવાબ આપ્યો. પણ તુરતજ બીજું બોલાવણું આવ્યું કે, જરૂરનું કામ છે તેથી જલદીથી આવી જાઓ. કામ અગત્યનું કામ હશે જાણી બાદશાહ ઉતાવળથી ઉઠ્યો, પણ ઉઠતા વેતજ સેલાની આટી આવી, અને બાદશાહ પડી ગયો. બધા દરબારી ‘ખમા ખમા’ કરતા ઉઠી ઉભા થયા. બીરબલ પણ તેમની સાથે ખમા બોલતો ઉભો તો થયો પણ તે સાથે હસતો હસતો ઉભો થયો પોતે પડી ગયો તેથી બીરબલને આ પ્રમાણે હસતો જોઈ બાદશાહ ખુસ્સે થયો. ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં તેણે કુકમ કર્યો,

“ખીરબલ, તારે આજથી મારી જમીન ઉપર પગ ન મૂકવો જો તને મારા રાજ્યની જમીન ઉપર દેખીશ તો ગરદન મારીશ”

આ સાંભળી ખીરબલ સલામ બજાવી ચાલતો થયો. ખીરબલના શત્રુઓ આનંદ પામ્યા કે, હાસ, હવે પાછો નહીં આવે.

ઉપલી વાતને યોડો વખત થતાં જ બાદશાહને કોઈ સમી ગયો. ઉપલી વાતને પદર દિવસ ગુજરી ગયા આટલા અરસામાં ખીરબલની બાદશાહને વારંવાર ગરજ પડવા લાગી આ પ્રમાણે એક મહિનો થયો, બે મહિના થયા, એમ કરતા છ માસ નીકળી ગયા. બાદશાહના મનમાં વારંવાર એમ આવ્યા કરે કે, એવી યુક્તિ સૂઝે કે, ખીરબલને પાછો બોલાવું. પણ કોઈ યુક્તિ ધ્યાનમાં ન આવે.

એક દિવસે બાદશાહ મેહેલના ઝરંખામાં ઉભો હતો તે વખતે તેની નજર દૂરથી આવતી એક ગાડી ઉપર પડી બાદશાહ આખ ઉઘાડી જુએ છે તો તે ગાડીમાં ખીરબલ બેઠો હતો. ખીરબલને જોઈ બાદશાહ ખુશી તો થયો પણ તે ખુશી ઢાકી દઈ કોઈ દેખાડીને ખીરબલની ગાડી એકદમ ઉભી રખાવી. ખીરબલે બાદશાહને જોઈ સલામ કીધી. બાદશાહે કહ્યું, “કેમ ખીરબલ, તું મારા રાજ્યમાં કરે છે? તે છતાં વળી મારા મેહેલ આગલ આવતા તને ધારતી ન લાગી?”

ખીરબલે જવાબ દીધો, “ખુદાવિદ, આપે મને આજ્ઞા કરી હતી કે, ‘ખીરબલ, આજથી તારે મારી જમીન ઉપર પગ ન મૂકવો’ તે પ્રમાણે હું ચાલુ છું કારણ કે, આ ગાડીની અંદર મેં છેક ચીન વિલાયતથી રેતી મગા-

જીને પાથરી છે અને તેની ઉપરજ હું પગ મૂકી છું તેથી તે કાંઈ આપની જમીન ન કહેવાય.”

બીરબલનું આવું બોલવું સામળી બાદશાહે આનંદ પામ્યો. તેણે બીરબલને મારી બક્ષી પાછો તેના અમલ બોલા ઉપર કાયમ કર્યો.

વાર્તા ૮૯ મી.

સૌથી ઉજળું શું ?

સાંકળની ખાનગી દરબાર ભરાઈ હતી દિવસ ઉના-
ળાના હતા તેથી ફૂવારા ઉડી રહ્યા હતા પવન મંદમદ
વાતો હતો બાદશાહે ફૂલોના હાર, ગજરા વગેરે મગાવી
બધા દરબારીઓને આપ્યા તેમની સુગંધથી બધી જગા
સુવાસિક થઈ રહી હતી પ્રસંગ નીકળતા બાદશાહે પૂ-
છ્યું, “મારા વિદ્વાન દરબારીઓ, સૌથી ઉજળું શું ?”

એકે કહ્યું, “બાવિદ, સૌથી ઉજળું તો દૂધ”

બીજો બોલ્યો, “ઉજળામાં ઉજળું તો કપાસ”

આ વાતને સૌએ ટેકો આપ્યો. ૩ અને દૂધ એ
બેજ વધારે ઉજળી વસ્તુ તરીકે પ્રખ્યાત થયા બીરબલ
આટલી વાર સૂધી મુગો મુગો બેઠો હતો તે બધાના બો-
લી રહેલા ૪છી ધીમેથી ઉઠીને બોલ્યો, “ખુદાવિદ, સૌથી
ઉજળો તો દિવસ.”

બાદશાહે કહ્યું, “બીરબલ, દિવસ તે ઉજળો હોય ?”

બીરબલ બોલ્યો, ‘હા, બાવિદ, સૌથી ઉજળો તો
દિવસજ”

બાદશાહે કહ્યું, “બીરબલ, સૌથી ઉજળો જો દિવસ
હોય તો તેનું મને પારખુ દેખાડ.”

બીરબલે ઉત્તર દીધો “બાવિદ, કાલે બતાવીશ.”

પછી કચેરી ખરખાસ્ત થઈ. બીજા દિને અપોરના બાદશાહ સુઈ રહ્યો તે વખતે ખીરબલ દૂધનો એક કટોરો ભરી તથા કેટલુંક રૂ લઈ મેહેલમા ગયો અને બાદશાહના દીવાનખાનાની બધી બારીઓ બંધ કરી ઉપર આવ્યો. પેલો દૂધનો કટોરો અને રૂ મૂકી દઈ દરવાજા અલગા બંધ કરી સતાઈ ઉભો થોડીવાર પછી બાદશાહ જાગી ઉઠીને દીવાનખાનામાં બેસવા આવ્યો. દરવાજો ઉઘાડી અંદર દાખલ થતાજ તના પગને ઠોકર લાગી અને દૂધનો કટોરો ઘોળાઈ ગયો. ખીરબલ તરતજ ‘ખ-મા ખમા’ કરતો નીકળી આવ્યો અને બારી બારણા ઉઘાડી નાખ્યા આ જોઈ બાદશાહે પૂછ્યું, “ખીરબલ આનો શો અર્થ ? આ બારી બારણા કોણે બંધ કર્યા હતા તથા આ દૂધ અત્રે કોણે રાખ્યું હતું ?”

ખીરબલે હાથ જોડી નમ્રતા પૂર્વક કહ્યું, “ખાવિંદ, કાલજ આપે કહ્યું હતું કે, દિવસ ઉજળો છે તે પ્રત્યક્ષ અને ખતાવ તેથી મેજ આ ચુકિત કીધી હતી જો રૂ અને દૂધ બેઉ ઉજળા હતા તો અધારામાં આપ તેને ઘોળી ન નાખત. તેનો પ્રકાશ તો પડતજ. માટે દિવસ સમાન ઉજળું બીજું કાઈ નથી

ખીરબલનું આવું બોલવું સામળી બાદશાહ આનંદ રાખ્યો અને પછી દરબાર વખત ખીરબલની વખાણ કરી તેને ઈનામ આપ્યું.

વાર્તા ૯૦ મી.

સ્વર્ગ અને નરક.

એક દિવસે બાદશાહે પૂછ્યું, “ખીરબલ, સ્વર્ગવાસ કોણ કરે છે અને નરકમાં કોણ પડે છે ?”

(૬૫)

ખીરબલે જવાબ દીધો, “ખુદાવિદ, મૃત્યુની પછી લોકો જેન મારો કહેછે તે સ્વર્ગવાસ પામ્યો અને મરણ પછી પણ લોકો જેને ધિક્કારે અને ખુરો કહેછે તે નર-કવાસ પામ્યો કહેવાય.”

ખીરબલના આવા વચનો સાબળી બાદશાહ આ-નંદ પામ્યો.

વાર્તા ૯૧ મી

સુખી કોણ ?

એક વખતે ભર દરબારમાં બાદશાહે પૂછ્યું, “ખીરબલ, સુખી કોણ ?”

ખીરબલે જવાબ દીધો, “ખાવિદ, જીવતુ માણસ કદી પણ સુખી કહેવાતુ નથી માણસ મુવા પછીજ સુખી કહેવાય છે.”

બાદશાહે પૂછ્યું, “તેનું કામ કારણ ?”

ખીરબલે જવાબ દીધો, “જે માણસ આજે સુખી દેખાય છે તેની ઉપર કાલ કેવી વિપત આવશે તે તે જાણી શકતો નથી તેથી તે સુખી કેમ કહેવાય ? વળી બહારથી સુખી દેખાતા માણસનું અંત કરણ સુખી છે કે દુઃખી તે કેમ જણાય ? માટે માણસ મુવા પછીજ સુખી કહેવાય છે.”

આ સાબળી બાદશાહના મનને આનંદ થયો.

વાર્તા ૯૨ મી.

ડાહો અને મૂર્ખ.

એક દિવસે દરબારમાં ઇનસાફ થઈ રહેવા પછી બાદશાહે પૂછ્યું, “અરે ખીરબલ, ડાહો કોને કહેવો અને મૂર્ખ કોને કહેવો ?”

ખીરબલ ઉત્તર આપતાં વિચાર કરે તેમ ન હતો તેણે તુરત જવાબ દીધો, “પોતાની કરેલી યુક્તિમા પાર પડ્યો તે ડાહ્યો અને જે ફસી પડ્યો તે મૂર્ખ.”

બાદશાહ બધા દરબારીઓ સુદ્ધા આ સાબળીને આશ્ચર્ય પામ્યો.

વાર્તા ૯૩ મી.

શિક્ષા કે ઇનામ ?

રોહરમાં એક માણસ રહેતો હતો તેને વિષે એવી વાત ચાલતી હતી કે, તે માણસનું મોઢું સવારના પહોરમા કોઇ જુએ તો તેને આખો દિવસ ખાવાનું અન્ન ન મળે આ ઉપરથી તે માણસનું મોઢું જોવા તો શું પણ તેની સાથે અપોરને વખતે વાત કરવા પણ કોઇ ખુશી ન હતું આ વાત બાદશાહને કાને આવી તેથી તેણે આ વાતની ખાત્રી કરવાનો ઠરાવ કર્યો એક દિવસે સાંજના બાદશાહે તે માણસને બોલાવી રાજમેહેલમા રાખ્યો ખીજે દિને સવારના તેનુંજ મોઢું જોવા નિશ્ચય કર્યો ખીજે દિને બાદશાહે ઉડતાં પ્રથમ તેનું મોઢું જોયું અને તે દિવસ કેવો ગુજરેછે તે જોવા વિચાર કર્યો તે માણસ વિષે બોલાતું ખરૂં છે કે મોઢું તે વિષે પુરતી તપાશ કરવા બાદશાહે ધારીજ મૂકયું.

જમવાની વેળા થતાંજ બાદશાહ વારતે બોજનનો ચાલ આવ્યો જોવો બાદશાહ જમવા બેસવા મથ્યો કે, ઉપરથી એક ઢેડગરોલી પડી ઢેડગરોલી પડતાંજ તે ખોરાક અપવિત્ર થયો બાદશાહ તુરતજ ઉઠીને દબો થયો તેના મનમા ખાત્રી થઈ કે, પેલા માણસનું મોઢું જોયું તેથીજ આમ થયું. આવો માણસ રોહરમાં તો શું પણ

આખી દુનિયામાં પણ ન રહેવો જોઈએ આમ ધારી બાદશાહે હુકમ કર્યો, “જાઓ, પેલા માણસને એકદમ ફાંસી આપો. આવો માણસ જગતમાં રહેવો ન જોઈએ.”

પેલા માણસો તો મૈને પકડી ચાલ્યા આ વાતની ખીરબલને ખબર પડી આ માણસ વગર અપરાધે માર્યો જાય છે જાણી ખીરબલને તેની દયા આવી કાંઈ ઉપાય કરી તેનો જીવ તો બચાવવો જાણી ખીરબલ તે માણસની પાસે આવ્યો તેણે તેને હીમત આપીને કહ્યું, “તું કાંઈ ધારતી ન રાખતો તારો જીવ હું બચાવીશ. હું કહું છું તે ધ્યાનમાં રાખી તે પ્રતિજ્ઞા કરજો ફાંસી આપતી વખતે અમલદાર તને પૂછશે કે “તારી કાંઈ ઈચ્છા છે?” તારે તું એટલોજ જવાબ આપજો કે, ‘મારું મોઢું જોતા તો લોકોને માત્ર અનન્ય ખાવા મળતુ નથી, પરંતુ બાદશાહનું મોઢું જોતા તો લોકોને ફાંસી મળે છે કારણ કે આજ સવારના પહોરમાં જેમ બાદશાહે મારું મોઢું જોયું તેમ મેં બાદશાહનું મોઢું જોયું બાદશાહને તો ફક્ત અનન્ય ન મળ્યું પણ મેં બાદશાહનું મોં જોયું તેથી મને ફાંસી જવાની વેળા આવી મારે લોકોએ બાદશાહનું મોઢું સવારના પહોરમાં જોવું નહીં’ ફક્ત આટલું જ બોલજો.”

આમ તેને શીખવી મૂકી ખીરબલ સ્વાંથી ચાલતો થયો. પછી બ્યારે તેને ફાંસી આપવા લાઇ ચાલ્યા અને તેની મરણ જાણવા માગી ત્યારે તેણે ખીરબલના શીખવ્યા મુજબ કહ્યું તેનું સાંભળી લાઇ અમલદારે તે વાત બાદશાહને જણાવી. આવી વાત સાંભળી બાદશાહ ઉદાસ થયો તેણે તરતજ પેલા માણસને પોતાની પાસે બોલાવી મંગાવી માફી બક્ષી અને તેને કાંઈક પૈસા આપી ત્યાંથી રવાના કર્યો.

વાર્તા ૯૪ મી

ચતુરાઈની પરીક્ષા.

એક દિવસે ખીરબલ આબરી પડ્યો ત્રણ દિવસ સુધી તેને ખાટલે પડી રહેલું પડ્યું ચોથે દિવસે તે થોડો હુશિયાર થયો. તે દિવસે બાદશાહ પોતે તેની ખબર પૂછવા છડી સ્વારીએ આવ્યો. ખીરબલનું શરીર આ જીજ્ઞ વખતની માદગીથી ઘણું જ ધસાઈ ગયું હતું. થોડી વાર વાતચીત કર્યા પછી ખીરબલને હાજતે જવાનું થવાથી બીજા ઝોરડામાં ગયો. આ વખતે બાદશાહને વિચાર થયો કે, ખીરબલ માદો છે તેથી તેની ચતુરાઈ એાછી થઈ છે કે નહીં તેની પરીક્ષા જોવી આવા વિચારથી તેણે એક માણસને કહ્યું કે, ખીરબલના પલગના ચારે પાયાની નીચે એકેક કાગલનો કટકો ચૂકો ખીરબલને ખબર ન પડે તેમ કાગળના કટકો ચૂકી દેવામાં આવ્યા. થોડીવાર પછી ખીરબલ પાછો દિવાનખાનામાં આવ્યો. તે આવીને પલગ ઉપર સુતો. બાદશાહ જાણે કાંઈ જાણતો ન હોય તેમ આડી આવલી વાતો કરવા લાગ્યો. ખીરબલ પલગ ઉપર સુતો સુતો ઉપર નીચે જોતો જોતો બાદશાહ સાથે વાત કરવા લાગ્યો. તેને આમ જોતો જોઈ બાદશાહે તેમ જોવાનું કારણ પૂછ્યું. ખીરબલે જવાબ આપ્યો, “ખુદા-વિદ, કાંઈક ફેરફાર થયેલો દેખાય છે.”

બાદશાહે અનુપણનો ડોલ ધાલીને પૂછ્યું, “શો ફેરફાર થયો છે?”

ખીરબલે ઉત્તર આપ્યો, “કાંતો આ પલગ એક કાગલ પુર ઉઠ્યો થયો છે અથવા તો દિવાનખાનાની છત નીચી આવી છે.”

બાદશાહે કહ્યું, “બીરબલ, આમતો નબલાઇથી લા-
મતુ હરો.”

બીરબલ બોલ્યો, “આવિદ નબલાઇ હોય તો શું
થયુ પણ મારી શુદ્ધી તો ઠેકાણે છે તેથી મેં કહ્યું છે તે-
મજ છે.”

બાદે જોયું કે, બીરબલ ચુકનો નથી ત્યારે બાદ-
શાહે પોતે કરેલી ચુકિત તેને કહી દીધી અને તેની ચતુ-
રાઇની વખાણ કરી પોતે ત્યાંથી ઉઠી મેહેલમા આબો.

વાર્તા ૯૫ મી.

બીરબલને ગાલો.

એક દિવસે બીરબલના કેટલાક શત્રુઓએ મથીને
બીરબલના નામની ગાલો એક મોટા કાગજ ઉપર લખી
તેને જાહેર જગ્યાએ લગાડ્યો. આ વાતની ખબર પડતાં
બીરબલ તે જગ્યાએ પોતાના કેટલાક માણસો લઇને ગયો.
ત્યાં તેના દુશ્મનો તથા દોસ્તો એકઠા મસ્ખા હતા. બીર-
બલે પોતાના એક માણસને હુકમ કર્યો કે, આ કાગજ ઉપર
લગાડેલો તે ઉતારીને થોડો નીચે લગાડ તે પ્રમાણે કર-
વામાં આવતા બીરબલે કહ્યું, “અત્રે બધા એકઠા થયેલા
લોકો સાંભલો, આ લખાણને હું આપણા વચ્ચેનો કરાર
થયેલો ગણુ છું. કરાર ઉપર હોવાથી બરાબર વંચાતુ ન
હતુ તે હવે નીચે આવવાથી બરાબર બધાથી વચાશે
તેથી લોકોએ એમ સમજવું કે હવેથી લોકોએ પોતાના
મનને ગમે તેમ વરતવું અને અમારા તરફથી અમે ગમે
તેવી ચાલ ચલાવીશું.”

બીરબલ આટલું બોલીને ત્યાંથી જતો રહ્યો. તેના
આવા રાજો સામળી લોકોને અસત ધાસ્તી ઉપજી અને

તેના ગયા પછી તરતજ લોકોએ મલી તે કામલ ફાડી નાખ્યો. તે દિવસ પછી ખીરબલની તરફ શત્રુતા રાખવી લોકોએ મૂકી દીધી.

વાર્તા ૯૬ મી.

બે જણ સાથે આવવું.

દિલ્હીમાં એક મોટા વેપારીને ઠગવાનો વિચાર કો-ચીના બે સાહુકારે કર્યો. કેટલાક કીમતી દાગીના લઈ તેઓ વેપારીને ત્યાં જઈને બોલ્યા, “શેઠ સાહેબ, આ દાગીના અમારે વેચવાના છે, તે બજારમાં દેખાડી વેચી આપશો તો મહેરબાની થશે”

પેલા વેપારીએ દાગીના જોઈ કહ્યું, “ઠીક છે, તમે બપોરના આવજો. આપણે બેચાર જણાઓને દેખાડી એની કીમત કરાવીશું”

પેલા ઠગોએ કહ્યું, “શેઠ, આ દાગીના તમારી પાસે રાખો અમે બપોરના આવીશું” પણ અમે બેઉ જણા સાથે આવીએ તોજ આપશો.”

પેલા વેપારીએ તો તે દાગીના રાખ્યા. પેલા બેઉ જણા ત્યાંથી થોડે દૂર જઈને ઉભા, અને એક પેલા વેપારી પાસે આવી બોલ્યો, “શેઠ, દાગીના હાલ અમને આપો. અમે બપોરના લઈ આવીશું”

શેઠ પૂછ્યું, “પેલો તમારે સોજતી ક્યા છે?”

પેલા ઠગે આગલીથી દેખાડીને કહ્યું, “પેલો રક્ષો, ત્યાં ઉભો છે”

શેઠે જોયું તો ખીજે ઠગ ત્યાંથી થોડે દૂર એક મલીના નાકા આગળ ઉભો રહી કાંઈની સાથે વાત કરતો હતો. એટલે શેઠે તો તેને દાગીના આપી દીધા. વેપારી

પોતાના ખીજ કામમાં લાગ્યો અને તે દાગીના બાબત બૂલી ગયો. આ તરફ બપોર થતાં જ ખીજે ઠગ પેલા વેપારી પાસે આવીને પોતાના દાગીના માગવા લાગ્યો. વેપારીએ કહ્યું કે તમારો ભાઈ સવારના જ તે પાછા લઈ ગયો છતાં તમે શાના માગો છો ?

ખીજ ઠગે કહ્યું, “શેઠ, એમ અમારી સાથે નહીં ચાલે. અમે સવારના જ તમને કહ્યું હતું કે, અમે બેઉ જણા સાથે આવીએ ત્યારે જ દાગીના આપશે તે છતાં તમે એકલાને આપવાનું કહો છો એ કાંઈ લાયકી નહીં. આમ કદી પણ બનેજ નહીં. મને મારા દાગીના આપો. ખીજ વાત હું સમજતો નથી.”

વેપારીએ કહ્યું, “તમે પેલી ગધીના નાકા ઉપર ઉભા હતા તે વખતે જ તમારો ભાઈ આવી લઈ ગયો છતાં ગલે પડો છો એ શું ?”

ઠગે કહ્યું, “મેં કાંઈ મારા ભાઈને દાગીના લઈ આવવા કહ્યું ન હોતું કે, તે લઈ જાય. આતો તમે આઈ જવાની વાત કરો છો પણ તે વાત મારી પાસે ચાલવાની નથી. મને મારા દાગીના આપો નહોં તો હું ફરીઆદી કરીશ તેમા તમારી આખર રહેવાની નથી.”

આ પ્રમાણે તેમને તકરાર થવા ‘માડી વેપારીએ આખરે કટાલીને કહ્યું, “મારી પાસે તાર માગતું કાંઈ નથી, તારાથી થાય તે કરી લે.”

પેલો ઠગતો તરત જ ખીરબલ પાસે ફરીઆદ કરવા ગયો. ખીરબલે તેની હકીકત સાંભળી લઈને પેલા વેપારીને બોલાવો મગાવ્યો. વેપારીને પૂછતાં તેણે બનેલી બધી વાત કહી સંભળાવી, પોતાના બોલવાને ટેકા આપવા આર-સારા આખરે દાર વેપારીઓની સાક્ષી આપી. ખીરબલની ખાત્રી થઈ કે, ફરીઆદ કરનાર માણસ હુમ્મો

(૭૨)

છે પણ તેના પુરાવા વગર કામ શિક્ષા થાય નહીં તેથી તેને કહ્યું, “તમે દાગીના આપતી વખતે એમ કહ્યું હતું કે ખેડ જથ્થા સાથે આવીએ ત્યારેજ દાગીના આપવા તે વાત ખરી ?”

પેલાએ જવાબ દીધો, “હા, સાહેબ, એ વાત ખરી છે.”

ખીરબલે કહ્યું, “હીક છે ત્યારે તમારા પેલા બીજા માણસને ખોલાવી લાવી તમારા દાગીના લઈ જશે.”

પેલો ઠગતો ત્યાંથી જતો રહ્યો. ખીરબલે પેલા વેપારીને કહ્યું કે, હવે જો આ માણસ તમારી પાસે દાગીના માગવા આવે તો તેને પકડીને મારી પાસે લાવજો. પછી આપણે જોઈ લઈશું, જો કદાચ ખેડ જથ્થા સાથે આવે તો તો બહુજ સારું.

આમ કહી ખીરબલે પેલા વેપારીને જવાની રજા ને દહાડા પછી તે ઠગોએ પેલા વેપારીને પોતાનું મોઢું સુકા ન બતાવ્યું.

વાર્તા ૯૭ મી.

નસીબ સરસ કે ઉઘોગ.

એક દિવસે દરબાર ભરાઈ હતી. બધા દરબારીઓ હાજર હતા ગામ ગપાટા ચાલતા હતા. નાયરંગ ચાલી રહ્યો હતો. અંતર ગુલાબ ઉડી રહ્યા હતા. મદ મદ પપન વાઈ રહ્યો હતો. દરબાર પુરી થતાજ બધા ઉઠવાનું કરતા હતા એટલામા ખાદશાહે પૂછ્યું, “નસીબ સરસ કે ઉઘોગ ?”

બધા દરબારીઓ એકે અવાજે ખેલી ઉઠ્યા, “ખાવિદ ઉઘોગ સરસ.”

પણ બધાના વિચારોથી ખીરબલ જુદો પડીને ખેલ્યો, “ખાવિદ, ઉઘોગ કરતાં નસીબ વધારે સરસ છે.”

બાદશાહે પૂછ્યું, “નસીબ ઉપર આધાર રાખી બેસી રહી ઉદ્યોગ ન કરે ને જીવોએ ખાવાનું મલે છે ?”

બીરબલે કહ્યું, ‘ખાવિદ, મને એટલો ઉદ્યોગ કરો પણ નસીબમાં ન હોય તો કાંઈ મલે નહીં માટે નસીબનું સરસ છે’

આ સાંભળી એક દુબાઈ બોલ્યો, “ખાવિદ, બીરબલની ખાતરી હોય કે, નસીબ સરસ છે તો તેને કાંઈ તેની પાસે પુરાવો હશે’

બાદશાહે કહ્યું, “હા, બીરબલ, તેનો કાંઈ પુરાવો હોય તો લાવ નહી તો નસીબ સરસ તે પુરવાર કરી આપ”

બીરબલે કહ્યું, “ખાવિદ, આવા પુરાવા કાંઈ સાથે રાખીને દુરાય છે ? કોઈ દિવસ ખતાવી આપીશ”

આ વાત તે વખતે તો બધ પડી થોડા દિવસ પછી સાંજને વખતે બાદશાહ પોતાના ખાસ દરબારીઓને લઈ જમના નરી ઉપર સેટેલ કુવા નીકળ્યો ખાસ મધ્યે તૈયાર થતાજ તેમા બધા બેઠા થોડી વાર વાત ચીન થયા પછી બાદશાહ પાછો પોતાની અસલ વાત ઉપર ઉતર્યો નસીબ અને ઉદ્યોગની વાત તેણે પાછી કહાડી. તે બોલ્યો, “કુમ બીરબલ, નમંજ કરતા ઉદ્યોગ સરસ છે એ વાત હજી પણ કબૂલ છે કે નહીં ?”

બીરબલ તો પોતાના એકજ બોલને વચગી રહ્યો આ ઉપરથી બાદશાહને કોઈ ચઢ્યો તેણે પોતાના હાથમાં ખાસ સીલની વીટી ઉતારીને પાણીમા નાખી દેતા કહ્યું, ‘બીરબલ, જો તારા નસીબને જોરે આ-વીટી એક મહિનાની અદર મને ન મળી તો તારૂં મોત આવ્યું સમજજે. તારૂં માથું કપાવી નાખીશ”

બાદશાહનું આવું ક્રોધ યુક્ત બોલવું સાંભળી બધા

દરબારીઓ થરથર ધુજવા લાગ્યા. બીરબલ પણ ચુપજા બેઠો રહ્યો. આદર્શાહે મજવા પછા ફેરવ્યો. જે ઠેકાણે બાદશાહે વીટી નાખી દીધી હતી તે ઠેકાણે પાણી ધણુજ ઉઠું હતુ બધા ખિનારે ઉતર્યા બીરબલનુ મૃત્યુ નજીક છે એવી દરેકની ખાતરી થઇ આ વીટી પાછી મલવી મુશકેલ છે એમ બધાને લાગ્યુ ખિનારે ઉતરતાજ આદર્શાહે મેહેલમા ગયો અને બીરબલ તે વીટી મેલવવા કાંઈ ઉપાય ન કરે તેથી તેની પાગલ સોપાઇઓ રાખ્યા હવે તો જે બને તે ખરૂ જાણી બી મલ પોતાના નસીબ ઉપરજ બરોસો રાખી બેગી રહ્યો આ પ્રમણે લગભગ એક મહિનો પુરો થવા આવ્યો તે વખતે આદર્શાહે પૂછ્યુ, "બીરબલ, વીટી મલી? મહિનો પુરો થવાને હજી ત્રણ દિવસ છે હજી પણ વ્યૂલ કન્ડે ઉદ્યોગ સરમ જે ઉદ્યોગને કબૂલ કરે તો તને કરલી ગિફ્ટા માફ છે"

બીરબલે કહ્યુ "ખાવિદ, નસીબ કરતા ઉગ્રોગ કદી પણ સરસ થઈ શકેજ નહીં હજી ત્રણ દિવસ છે મારે તેટલી વારમા કોણુ જાણુ શુતુ શુ થઈ જાય"

આ વખતે આદર્શાહના કોષમા ધટાડો થવાને બદલે ઉશ્ચટો વધારો થયો ત્રણ દિવસ પુરા થતાજ એથે દિવસે બાદશાહે બીરબલને બોલાવી મગ વાં પોતાની વીટી માગી બીરબલે કહ્યુ, "ખાવિદ, મારા નસીબને યોગે તે વીટી મને મલી નથી"

બાદશાહે કોષ કરીને કહ્યુ, "ત્યારે તો બીરબલ, હવે મરવાને તૈયાર થા"

બીરબલ તો મરવાને તૈયારજ હતો બાદશાહે હુકમ કરવાથી સીપાઈઓએ બીરબલને પકડીને કેદ કર્યો. હજી પણ બીરબલ ઉપર દયા આવતા બાદશાહે પૂછ્યું,

“ખીરબલ, હજી પણ કબૂલ કર કે, નસીબ કરતા ઉઘોમ સરસ છે, ઉઘોમ કરતા નમીબ સરસ નથી.”

ખી બન મ્હુ, “ખાવિદ, મરતા માણુમને શા માટે હેરાન કરોછો? એકમ હુકમ કરોકે, મને ગરદન મારે ફોકટમા શા માટે રીમાવા છો.”

ખાફશાહે કહ્યું, “તેમજ થશે, તુ જોયા કર.”

સીપાઇઓને બાદગાડે ઈમાન કીધી તેથી તેઓ તેને પકડીને દરમારના એકમા લઇ ગયા ત્યાં મીરમલને ફાંસી આપવા માટે કાગોતુ લામ્હુ ઉભુ કરવામા આવ્યુ હતુ ખીરમલને થતી શિક્ષા જોવાને લગ્નરા નોકો એકઠા થયા હતા ખીરમલ આવી રીતે ફોકટ મયે જતો હતો તેજેઘ લોકોના મોટો બાગ દયગીર હતો. ખીરમલના પ્રધાનપણામા રૈયન સુખી હતી તેથી તેને ત્રણે લોકોને લાગણી થઇ આવી હતી ખીરમલના કુટુમના માણસે એક માણુ ઉભા રહી રડતા હતા કેટલક લોકો તેમને દીલાસો આપત લાગ્યા હતા મીરમલને લાવી માયડા ઉપર ઉભા કર્યો ત્યાં જલાદ તેની છઠ્ઠી શી દરગ હતી તે વિષે પૂછુ ખીરમલ તેનો જવાબ આપતા જતો હતો એટલામા મણે જમીનમાથી નાકની આવ્યો હોય તેવો એક ફકીર ખીરમલની સામે આવી ઉભો અલાને નામની બાગ પુકારીને તે બોલ્યો, “અરે, ખીરમલ, તારા નમીબ યોગે તને આજે ફાંસી જવાની વાત આવી છે માટે એક સવાબનુ કામ કરતો જ આ પ્રમાતનો પહેર છે તે વખતે બોજન જેવુ ખીણુ દાન એકે નથી મને ખૂબ લાગી છે, માટે એક સારી જેવી મછલી લઇ મને તુ તારે હાથે રાધી ખવરાવ.”

આ સાંભળી ખીરમલે કહ્યું, “ફકીર મોલા, આતે કેવી વાત! હુ એક પરિત હિદુ તેમા વસી ઉચવણુંનો

આઠણુ થઇ તને માછલી રાધીને અવરાવું એ તે કહી
મને ?”

ફકીરે કહ્યું, “ખીરખત, મરતી વખતે મારી ઇચ્છા
તું પૂર્ણ કરીશ તો તારૂં તેમજ તારા બાલ બચ્ચાનું ક
લ્યાણુ થશે”

ખીજ કુટલાક ત્યાં ઉભા હતા તેમણે પણ કહ્યું,
“ખીરખત, તમારી છેત્રી પગ છે તે વખતે આ ફકીરની
દુવા લેશો તો તમારા બાલ બચ્ચા સુખી થશે”

કુટલીક આનાકાની કર્યા પછી ખીરખતે તે વાત ક-
બુલ કીતી એક જણ દોડ્યો તે એક માછલીમારને માછ-
લીની ટોપડી સુદ્ધા ત્યાં બોલાવી લાગ્યો તેમણે એક
સારી જેવી માછલી શોધીને ખીરખતે તેના પૈસા આપી
દીધા પછી છરી લઇ પેલી માછલીને ચીરવા માડી પેટ
ચીરાતાજ અદરથી કાઢ કઠણુ ચીજ બહાર નીકળી પડી
ખીરખતે તે ચીજ કુચકી લઇને જોઇતો બાદશાહની રાજ-
સુદા ! બાદશાહ બારીમા ઉભો રહી ખીરખતને અપાતી
ફાસી જોતો હતો ફકીર ત્યાં ખીરખતની વાતો તેણે સા-
ંભળી ન હતી પણ ખીરખતને માછલી સમારતા તો તેણે
દીઠો પણ એટલામાત્રો માછલી સમારતી અતુરો મૂકી
એકદમ દડી ઉભો થયો ઉભો થઇ પેલા ફકીર તરફ જોવા
અયો તો ફકીર ત્યાંથી જતો રહેતો માલમ પડ્યા. અમ-
લદારો જોયો ખીરખતને ઘેરીને ઉભા હતા તેમને ખીર-
ખતે કહ્યું, “મારી ઇચ્છા એવી છે કે, મને એક વાર બાદ-
શાહ આમલ લઇ જાઓ.”

માછલીના પેટમાંથી કાઢી ચીજ નીકળી એટલુંજ
આસપાસ ઉભેલા લોકોએ જાણ્યું, પણ તે ચીજ કાઢી
દીધી નહીં. અમલદારો તો ખીરખતની ઇચ્છા પ્રમાણે તેને

બાદશાહ આમળ લઈ ગયા 'ઉદ્યોગ સરસ છે' આમ ક-
ખૂલ કરવા બીરબલ હવે આવે છે એમ બાદશાહે ધાર્યું
પણ હવે તેને ક્ષમા નજ કરવી આમ બાદશાહે નિશ્ચય
કર્યો હતો બીરબલે બાદશાહની નજીક આવતા સલામ
કીધી બાદશાહે કહ્યું, "બીરબલ, હવે આનુભ કરવી ફે-
કટ છે 'ઉદ્યોગ મોટો' કહે તો તે પણ હવે નિરર્થક છે "

બીરબલે કહ્યું, "પણ ખાવિદ, હું કયા ઉદ્યોગને સ-
રસ કહું છું ? હું તો નસીબન સરસ ગણ્યું છું તેથીજ
આપની પાસે આવ્યો છું."

બાદશાહે આશ્ચર્ય પામીને કહ્યું, "ત્યારે મારી પાસે
આવવાનું કાંઈ કારણ ?"

બીરબલે નમ્રતાથી જવાબ આપ્યો, "ખાવિદ, કા-
રણ એટલુંજ કે, નસીબ સરસ છે તે આપની પાસે ક-
ખૂલ કરાવવા "

બાદશાહે પૂછ્યું, 'એટલે ?'

બીરબલે જવાબ આપ્યો, "એટલે એજ કે આ રહી
આપની રાજમુદ્રા !"

બાદશાહે આશ્ચર્ય પામી તે વીટી કાથમા લઈને જોઈ
તો પોતાની તેજ રાજમુદ્રા જણાઈ બાદશાહે તે ફરવી
ફરવીને જોઈને કહ્યું, "બીરબલ, આ વીટી કયાથી આવી ?"

બીરબલે કહ્યું, "ખાવિદ, મારા નસીબના યેજો તે
મણી છે જો નસીબ સરસ નહોત તો વીટી મને મ-
લત નહીં "

આમ કહી બનેલી બધી વાત બાદશાહને કહી સ
બળાવી બીરબલની વત સાબળી બાદશાહ વધારે આ-
શ્ચર્ય પામ્યો તેજ વખતે બીરબલને ફરી આપવાને બ-
દલે એક કીમતી પેશાક તથા ફર હજાર અશરશીઓ બે-

ટની આપી. ચોકમા લોકોને આ વાતની ખબર મળી એટલે તેમણે પણ ખુશાલી દર્શાવી બીરબલના કુટુંબના માણુ-સોને બોલાવી બાદશાહે એકેક પોશાક આપ્યો. બાદશાહે દરબારીઓ સુધા નસીમની સરસાઇ કબૂલ કરીધી ગમે એટલો માણુમ ઉઘોગ કરે તો પણ નસીમમા હોય તેટ-લુજ મલે તેમ એકલા નમીય ઉપર ભરોસો રાખી ઉ-ધમ ન કરવાથી પણ નસીમ નથી ફલતો નસીમ અને ઉઘોગ બેઉ એક બીજાને મદદ કરે છે

વાર્તા ૯૮ મી.

કેરીની ચેરી.

એક દિવસે દરબારમા કેશવા નામના ખેડુતે આવી એવી ફરીઆદ કરી કે, રોહિરથી એક ગાઉ દૂર એક મોટું આખાનું ઝાડ છે આ ઝાડને મેં પાણી પાઇ મેંટું કયું છે એની પાછલ મેં સાત વ સ સૂધી મહેનત કરી છે. આણુ સાલ એને ફેરીઓ લાગી છે તે જોઇ પેમલો ના-મનો મારો એક પાડોશી જલે પડે છે કે એ આખો તેનો છે મારે સાહેબ, આ વાતનો તમે કનસાદ કરી આપો તો બહુ સારું

કેશવા પટેલની વાત સાંભળી બીરબલે તેને બીજે દિને દરબારમા આવવાનું કહી રજા આપી પછી પેમલા પટેલને બોલાવીને આખા વિષે હકીકત પૂછી પેમલાએ કહ્યું, “સાહેબ, આ આખો તો મારો છે મેં એને સાત વરસ સૂધી પાણી પાઇ મેંટું કર્યું છે હાલ ફેરીઓ આવી છે તેથી કેશવાની તો દાનત બગડી છે તમે માઆપછો ગમે તેને અપાવો પણ વાજબી રીતે જોતા તો આખો મારો છે ”

બીરબલે પૂછ્યું, “ત્યારે હાલ ત્યાં ચોડી કોણ કરે છે?”

પેમત્રાએ કહ્યું, “એક ચોડીદાર રાખ્યો છે તે ચોડી કહે છે, અને હું ત્યાં દરરોજ ખબર કાઢવા જઈ છું તે-મજ કેશવો પણ આવે છે.”

બીરબલે પેલા ચોડી રાખનાર માણસને બોલાવી મગાવી પૂછ્યું, ‘જે આખાની તમે ચોડી કરો છો તેનો માલેક કોણ છે?’

ચોડી રાખનારે કહ્યું, “સાહેબ, મને તો હાલ બેજ માસ થયા રાખવામાં આવ્યો છે અને કેશવ તથા આ પટેલે મહીને બેઠે જણે મને રાખ્યો છે બીજી કાંઈ હું જણ્યો નથી.”

ચોડીવાર વિચાર કર્યા પછી બીરબલે પેમત્રા પટેલને જવાની રજા આપી અને પેલા ચોડીદારને ત્યાં બેમાડી રાખ્યો સાજ પડી એટલે બીરબલે ચોડીઆતને કહ્યું, આજ રાતના કેશવો તથા પેમત્રા પટેલને ત્યાં તારે જવું અને કહેવું જે, ‘આપણે આમે કોઈ હરામખોરો આવ્યા છે તેઓ કવિયાર બધ છે તેથી જોર જીતમથી કરીઓ પાડી જાય છે માટે રક્ષણ કરવા આવો’ આમ બેઠે જણા ને ત્યાં કહીને તારે ચાલ્યા જવું વધારે એણે નાંધ બોલવું નહીં મારા બે મીપાછઓ તારી સાથે આરજે.”

આમ કહી તેને રીપાછઓના સ્વાધીનમાં સોંપ્યો. રીપાછઓને શીખવી મૂક્યું હતું કે તમે બેઠે જણાનાં ઘર આગલ બેમી રહી ત્યાં ચતી વાત તથા બનતો બનાવ સાંભળજો રાત પડતાજ ચોડીઆત તથા બે સીપાઇ પહેલા કેશવાને ઘરે ગયા કેશવો પટેલ ઘેર ન હતો તેથી તેની બાયડીને કહ્યું, “પટેલ આવે ત્યારે આમે મો-કલજો. હરામખોરો કરીઓ પડાવી જાય છે.”

પટેલજી કહ્યું, “ડીક છે, ઘેર આવશે ત્યારે કહીશ.”

એક સીપાઇ લાંબ સંતાઇને બેસી રહ્યો. બીજો સી-
પાઇ પેમલાના ઘર તરફ ગયો ત્યાં પણ ચોકીઆતે ઉપર
મુજબ કહીને ચાલતો થયો. સીપાઇ એક બાજુ બેસી
રહ્યો થોડી વારમાજ કેશવો ઘેર આવ્યો. તેને બાયડીએ
આખાના સમાચાર કહ્યા આ સાબળી કેશવો બોલ્યો,
“એ આખો કાઠ આપણો નથી બલેને હરામખોરો માલ
લઈ જાય એતો હું પેમલાને ગલે પડ્યો છું. બે મલશે
તો કેરીઓ ખાઈશું, નીકર આપણા બાપનું કાઠ જવાનું
નથી આ અધારી રાતના તે કાણ જાય” આમ બોલી
તે જમવા બેઠો. સીપાઇ બહાર બધી વાત સાંભળતો હતો
તે સાંભળીને ત્યારી ઉઠી નીકળ્યો.

હવે જ્યારે પેમલો ઘેર આવ્યો ત્યારે તેની પટેલજી
પણ તેને આખાની વાત કહી આ સાંભળી પેમલાએ તર-
તજ હથિયાર બાધી લીધા અને જવાને તૈયાર થયો તે
બેઠ પટેલજી કહ્યું, “જમીને તો જાય”

પટેલે કહ્યું, “જમવાનું પછી પણ થશે, પણ આ
હરામખોરો મારી સાત વરસની મહેનતનું ફળ લઈ જાય
તે મને કેમ પરવડે હું થોડીવારમાજ પાછો આવીશ.”

આમ કહી અધારી રાતમા તે નીકળી ગયો સીપાઇ
તેના ગયા પછી ત્યારી ઉઠી આવ્યો. એક જણે બનેલી
હકીકત બીરબલને કહી સંભળાવી બીજો દિને એક પ-
ટેલો હાજર થયા બીરબલે વધારે ખાત્રી કરવા માટે કહ્યું,
“આ આખાના માલેક તમે એક જણાઓ છો માટે મારો
એમ વિચાર થાય છે કે, હાલ જેટલી કેરીઓ આવી છે
તેટલી બધી ઉતારાવી લઈ તમે બને જમીને વહેવી આ-
વવી તથા ઝાડને કપાવી નાખી એકને અડધો આપશો

લાકડું આપવું માટે જોકે જલ્લે મરી કરીઓ ઉતરાવી અને લાકડું કપાવવું”

આ સાંભળી કશવો પટેલ આનંદ પામ્યો પણ પે-મલાનું મોઢું ઉતરી ગયું તેણે હાથ જોડીને કહ્યું, “મા-બાપ, કરીઓ હજી કાચી છે માટે કાંઈ કામમા આવવાની નથી, તેમ આમો કપાવી નાખે કાંઈ હાથમા આવવાનું નથી આપની જે આવીજ મરજી હોય તો આમો તથા કરીઓ કેરાવાને અપો મને કાંઈ જોડવું નથી પણ કાચી કરીઓ ઉતરાવી આમો કપાવરો નહીં”

આમ બોલી પેમવો ચુપ રહ્યો આ જોઈ ખીરબ-હની ખાત્રી થઈ કે, આમો પેમનાનોજ છે આ કશવો તો ખોટો ગયે પડે છે, જેનો માત્ર બગડતો હોય તેને પેટમાં દાઝે, ખીજને તેમા શું ?

પછી સીનાઈઓને હુકમ કર્યો કે, કશવાને માર મારે. એટલે તરતજ કશવો હાથ જોડીને બેઠ્યો, “મહારાજ, મને મારશો નહીં આમો કશવાનો છે હું તો ગલ પ-ડતો હતો”

પછી ખીરમયે પેમલાને આજ્ઞાનો માલેક ઠરાવી ક-શવાને યોગ્ય શિક્ષા કીધી

વાર્તા ૯૯ મી.

સૌથી વહાલી બીજ.

એક દિવસે બાદશાહ પોતાની માનીતી રાણી ઉપર શ્રુત્સે થયો. ગુસ્સાને ગુસ્સામાં રાણીને તેણે હુકમ કર્યો કે, તારે આજને આજ મારા મહેલમાંથી નીકળી જઈ તારા બાપને ઘેર જઈ રહેવું. બાદશાહનો આવો હુકમ સાંભળી રાણી ચોંંઈ દબાયેર થઈ, તેણે બાદશાહના પલ્કા કાઢવાલા

કર્ચા પશુ બાદશાહ કેમે કરતા સમગ્ર્યો નહીં આખરે રાણીએ ખીરમત્તની સલાહ લેવા વિચાર કર્યો પોતાના દીવાનખાનામા ખીરબલને બોલાવી મગાવી રાણીએ બાદશાહનો હુકમ કહી સભળાવ્યો ખીરબલ રણીને અકબુકિત બતાવી, ત્યાંથી જતો રહ્યો રાણીને તે ચુકિત પમદ પડી. પોતાના માણસોને બોલાવી રાણીએ પોતાનો થોડો સરસામાન બધાવી પછી બાદશાહને તેડુ મોકલ્યું મીઠા સરબતનો એક પ્યાલો તૈયાર કરી તેમા કશી વસ્તુ નાખી તે તૈયાર કર્યો બાદશાહ આવ્યો એટલે રાણીએ ફરીથી થોડા કાલાવાલા કર્યો બાદશાહે તેના કાલાવાલાથી પાંગલી ન જતા કહ્યું, “મારો હુકમતો હું મદી પશુ ફેરવવાનો નથી પણ મા । મહેલમાથી તારે મન ગમતી ચીજ તને લઈ જવા હુકમ આપુ છું ”

આ સાંભળી રાણી જાણે ઘણીજ દનગીર થઇ હોય તેવી દેખાઇને બોલી, “ખનિઃ, જ્યારે આપની મરજી એવીજ છે ત્યાર મારા હાથનું સરબતનું અક પ્યાલું પી જાઓ આપના દરોન પાછા મને કાણુ જાણે ક્યારે થશે ”

બાદશાહે આ ચરિત્રથી મોત્તવાઇને સરબતનો પ્યાલો પીવા હા પાડી રાણી તરતજ પ્યાલો બરી આવી બાદશાહ કાઇપશુ રાકા વગર તે પ્યાલો પીગયા અને થોડીવારમાજ તેની કંઈયી ઊધમા પડ્યો રાણીએ પોતાના માણસો તૈયાર રાખ્યા હતા તે મો મદનકને પાનખીમાં સુવરાણી રાણીને બીજી પાનખીમા મેમાડી તે મહેલમાથી બહાર નીકળ્યા રાતો રાત મુસાફરી કરી સવારના પહોરમા રાણીના બાપને ઘેર પહોંચ્યા બાદશાહને એક ખલગ ઉપર સુવરાવી રાણી પોતે તેની ચોકી કરતી બેઠી. કંઈ ઉડી જતાજ બાદશાહ જાગ્યો ઉડીને જુએ છે તો પોતાનો મેહેલ ન મલે. કાઇ પારકા ઘરમાં આવી પડેલો

